

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Рябчинської Олени Павлівни на дисертацію Маршалек Карини Олегівни «Кримінологічна характеристика осіб геронтологічного віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості: детермінація і запобігання», подану на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право»

Актуальність теми дисертації обумовлена необхідністю підвищення кримінально-правової охорони сфери статевої свободи та недоторканності особи та впровадженню й реалізації дієвих заходів запобігання їх вчиненню. За дослідженнями, що проводилися в останні десятиліття, та статистичними даними, хоча кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності особи у загальній структурі злочинності осіб похилого віку складають не більше 1 %, вони характеризуються високим рівнем латентності. Особливо це стосується випадків розбещення неповнолітніх особами похилого віку, які є членами родини, родичами, близькими особами. Поступове збільшення таких випадків іноді пояснюється тим фактом, що зростає чисельність людей похилого віку, не тільки в Україні, але й в світі загалом. Тому постає питання в якій мірі проведені дослідження цієї проблематики надає необхідні відповіді на ті питання, які постають сьогодні. Наскільки вивченими та дослідженими є їхні характеристики (наприклад, демографічні, психологічні, індивідуальні тощо) та потреби. Важливо також виявити будь-які подібності чи відмінності, які є унікальними для людей похилого віку, засуджених за сексуальні злочини, з тим, щоби запобігати девіаціям їх поведінки, які призводять до вчинення посягання на статева свободу та недоторканність особи, а особливо неповнолітніх.

Важливо досліджувати наскільки соціально-економічні, політичні і інші процеси, що відбуваються в суспільстві позначаються або ж сприяють умовам вчинення таких правопорушень саме з боку осіб похилого віку.

Важливо дослідити (використовуючі нейробіологічний і психіатричний

підхід) чи пояснюється така поведінка переважно захворюваннями, притаманними особам похилого віку, які призводять до злочинної поведінки, наприклад деменції, чи превалюють сексуальні відхилення як от педофілія. Від вирішення цих питань залежить розробка дієвих механізмів реалізації засобів і профілактики і запобігання.

Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації, їх достовірності та новизни.

Дисертаційне дослідження Маршалек Карини базується на комплексному системному підході та характеризується відповідним рівнем узагальнення. Належний ступінь наукової обґрунтованості та достовірності результатів дослідження забезпечений, крім того, застосуванням як загально наукових, так і спеціально юридичних методів наукового пізнання. Логічно побудована структура дисертації дозволила авторці послідовно розглянути ті питання, які були окреслені нею в меті роботи та завданнях. Науковий матеріал пропорційно розміщено в відповідних структурних підрозділах роботи. В процесі дослідження, на виконання вказаної мети були досягнуті результати, які містять ознаки наукової новизни, зокрема: проаналізовано сучасний стан вчинення особами похилого віку кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості; розроблено кримінологічний портрет особи похилого віку, яка вчинила кримінальне правопорушення проти статевої свободи та недоторканості, та кримінологічний портрет особи потерпілого від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, вчинених особами похилого віку.

Низка наукових положень була уточнена або набула подальшого розвитку, як от: виокремлення детермінант вчинення відповідних кримінальних правопорушень та їх значення в механізмі кримінально-протиправної поведінки; обґрунтування пріоритетності тих чи інших заходів попередження на загально-соціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях та ін.

Таким чином, всі міркування та методологія проведення дослідження були спрямовані на вирішення поставленого наукового завдання, здобувачка

належною мірою оволоділа методологією наукової діяльності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність. Логічно структурований текст дозволяє прослідкувати кореляцію змісту тексту з наведеним узагальненням наукових здобутків в висновках та вказує на всебічне розуміння авторкою проблематики предмету дослідження. Архітектоніка будови тексту дисертаційної роботи здебільшого знаходиться в релевантному зв'язку з метою роботи, поставленими завданнями та отриманими висновками.

Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що охоплюють десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У вступі обґрунтовано актуальність наукового дослідження, наголошено на зв'язку теми дисертаційної роботи з науковими програмами та науковими темами закладу вищої освіти. Авторці вдалося чітко визначити мету, завдання, та предмет дослідження. Вдало визначено методологічну основу дисертації, сформульовано наукову новизну, а також викладено основні положення, що виносяться на захист. Продемонстровано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, зазначено про публікації та апробацію.

В першому розділі роботи проаналізовано теоретико-методологічні засади дослідження вчинення особами похилого віку кримінальних правопорушень проти статевої свободи та недоторканності. Зокрема увагу зосереджено на теоретичних та правових питаннях визначення поняття «особа похилого віку», стану кримінально-правової охорони статевої свободи та недоторканності як в Україні, так і ряду зарубіжних країн, підходи законодавця щодо особливостей диференціації кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень цього виду особами похилого віку тощо.

Другий розділ роботи присвячену кримінологічному аналізу вчинених особами похилого віку кримінальних правопорушень проти статевої свободи та недоторканності, їх детермінації, зосереджено увагу на кримінологічному портреті особи кримінального правопорушника похилого віку та жертви таких злочинів. Цілком доречно наголошується на важливості визначення комплексу детермінант (причин, умов) чинення цієї категорії кримінальних правопорушень особами

похилого віку задля розроблення адекватних та дієвих заходів запобігання як загально-соціального, так і спеціально-кримінологічного та індивідуального характеру.

В третьому розділі роботи авторка визначає та характеризує загально соціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуально-профілактичні заходи запобігання кримінальним правопорушенням проти статевої свободи та статевої недоторканості, що вчиняються особами похилого віку в Україні.

У висновках наводиться узагальнення положень дисертаційної роботи.

Дотримання принципів академічної доброчесності оцінювалося виходячи з сутності таких принципів та підходів до розуміння основних різновидів академічного плагіату, викладених в Листі Міністерства освіти і науки України від 23.10.2018 № 1/9-650 «Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти». Зокрема дисертантка в роботі не допускала: дослівного запозичення текстових фрагментів без оформлення їх як цитат з посиланням на джерело; використання інформації у виді фактів, ідей, тощо з джерела без посилання на це джерело; перефразування тексту джерела у формі, що є близькою до оригінального тексту, або наведення узагальнення ідей, інтерпретацій чи висновків з певного джерела без посилання на це джерело. В окремих випадках авторка при наведенні статистичних даних в певних частинах роботи не вказувала їх конкретне джерело, але зважаючи, що у вступі вона вказала емпіричну базу дослідження і період статистичної вибірки, таку ситуацію не слід визнавати порушенням принципів академічної доброчесності. До того ж додатки містять дані про запит на публічну інформацію авторки до державного підприємства «Національні інформаційні системи».

Між тим в роботі є поодинокі випадки помилок цитування, які не розцінюються як плагіат, зокрема відсутність лапок при використанні текстових фрагментів, що запозичені з інших джерел, за наявності коректного посилання на це джерело.

Мова та стиль викладення результатів. Дисертаційна робота написана українською мовою з використанням загальноприйнятої правничої термінології та наукового стилю мовлення, якому властива ґрунтовна обізнаність з

проблемами і темами та унормованість. Логічно структурований текст дозволяє прослідкувати причинно-наслідкові зв'язки при формуванні висновків та вказує на глибоке розуміння автора проблематики предмету дослідження.

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи. Основні теоретичні висновки і практичні пропозиції, що містяться в дисертації, оприлюднено в 12 наукових публікаціях, серед яких - 3 статті у наукових фахових виданнях України (категорія «Б»), 1 - стаття в зарубіжному виданні, проіндексованому у базі даних Web of Science Core Collection, 6 – тези доповідей на конференціях, розділи в 2 колективних монографіях. Отже дисертантка виконала вимоги п.8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 щодо висвітлення результатів проведеного дослідження.

Недоліки та зауваження до дисертаційної роботи.

1. Зауваження щодо формулювання теми дослідження та об'єкту дослідження.

1.1. в назві теми «Кримінологічна характеристика осіб геронтологічного віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості: детермінація і запобігання» дисертанта використала двокрапку. За правилами української мови двокрапка (:) ставиться між двома реченнями, що входять до складу безсполучникового складного речення, якщо друге речення розкриває зміст першого речення в цілому або одного з його членів, а також указує (конкретизує) на причину того, про що йдеться в першому реченні. Вважаю такий підхід помилковим, адже поняття «кримінологічна характеристика особи», «детермінація» та «запобігання» не є взаємо підпорядкованими, не розкривають зміст значення одне одного і не уточнюють його. Напроти вони становлять три самостійні групи елементів, які утворюють опис сукупності даних, які визнаються кримінологічною

характеристикою злочинів (Фіалка М. *Кримінологічна характеристика. Велика українська кримінологічна енциклопедія. У 2 т. Т.1: А-Л / Наук. ред. О.М. Литвинов. С. 770-771*).

1.2. Об'єкт дослідження, сформульований дослідницею як «суспільні відносини у сфері забезпечення кримінально-правової охорони статевої свободи та статевої недоторканості особи в Україні» не корелюється ні з темою дисертації, ні з предметом дослідження.

2. Зауваження щодо формулювання наукової новизни роботи.

2.1. дослідницею запропоновано авторське визначення поняття *особи похилого віку* як особи, що досягла пенсійного віку, встановленого відповідно до законодавства України, або *особи зі стійким розладом функцій організму внаслідок старіння організму*. Якщо перша частина визначення не може претендувати на новизну, оскільки є усталеним розумінням особи похилого віку, то інша частина визначення потребує тлумачення ознаки «стійкий розлад функцій організму», оскільки стійке обмеження життєдіяльності пов'язується з інвалідністю. В роботі належного обґрунтування цього положення немає.

2.2 дещо претензійним виглядає положення новизни про дослідження сучасного стану геронтологічної злочинності у кримінальних правопорушеннях проти статевої свободи та статевої недоторканості, яке зводиться до встановлення частки осіб похилого віку в загальній кількості зареєстрованих осіб та вказівки на заходи кримінально-правового характеру, які були застосовані до винних осіб.

3. Зауваження щодо методології проведення дослідження

3.1. так в роботі заявлено використання історико-правового методу при з'ясуванні історичних аспектів, становлення і розвитку національного законодавства щодо геронтологічної злочинності (підрозділ 1.2). На підставі чого дисертанткою запропонована періодизація історичного дослідження геронтологічної злочинності:

- 1) період історичного становлення;
- 2) період польсько-литовського законодавства;
- 3) період законодавства московської держави;
- 4) період радянського законодавства;
- 5) сучасний стан;

По-перше, неправильним є визначення предмета порівняльного дослідження, як дослідження геронтологічної злочинності, адже фактично дисертантка досліджує нормативно-правові акти (правові пам'ятки) кримінально-правового характеру, які передбачають відповідальність за статеві злочини або ж фрагментарно становлення та розвиток геронтології як науки. Зважаючи на предмет дисертаційної роботи, предметом такого аналізу мали бути заходи запобігання вчиненню особами похилого віку кримінальних правопорушень проти статевої свободи та недоторканності або ж підходи до вивчення геронтологічної злочинності загалом.

По-друге, періодизація – це один з видів наукової класифікації, для того щоб провести періодизацію необхідно: правильно обрати критерій за яким вона буде здійснюватися, визначити територіальні межі, оскільки виконання цих 2 умов забезпечує логічну структурованість такої періодизації. Також важливо структурувати кожен період, тобто правильно визначити хронологічні межі, назву періоду та *всі* чинні нормативно-правові акти, що діяли в цей період.

Недотримання логіки історико-правового дослідження призвело до окремих неправильних результатів такого аналізу, які не характеризуються належним ступенем обґрунтованості та не мають наукової новизни. Зокрема це стосується таких положень роботи як: 1) виокремлення «Періоду історичного становлення (з V по XII ст.)»; 2) віднесення Судебників 1468 і 1487 років, декретів до періоду дії польсько-литовського законодавства (з XII по XVII ст.); 3) висновок про відсутність в період дії законодавства московської держави (з XVII - XX ст.) (правильно Московське царство періоду XVI—XVII ст.) норм про караність статевих злочинів; 4) пропущено аналіз законодавства періоду Австро-Угорської імперії, до складу якої в певний час входила Україна; 5) невірно визначено хронологічні рамки радянського періоду в межах XX-XXI століття.

3.2. Не зрозумілим видається підхід здобувачки до вибору країн СНД для порівняльного аналізу законодавства в сфері кримінальної відповідальності за злочини проти статевої свободи та недоторканності. В той час як Україна припинила свою участь у статутних органах СНД у 2018 році через тривалу російсько-українську війну, повністю завершивши вихід із СНД, ніколи не будучи членом цієї

пострадянської організації. Тож практичний аспект такого аналізу досить сумнівний, адже жодна з зазначених країн не може виступати взірцем правового досвіду, вартого запозичення в Україні. До того ж предметом подібного аналізу виступає широке коло питань, у тому числі безпосередньо не пов'язаних з предметом дослідження, зокрема особливості призначення покарань особам похилого віку.

3.3 Дисертантка вказує, що частка осіб похилого віку в загальній кількості зареєстрованих осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості в період 2013-2022 років коливається від 1,69% до 4,87%. (с.95дис.), а далі робить висновок, що «протягом 2013-2022 рр. в Україні, виявлено 3740 осіб, що вчинили кримінальні правопорушення за ст. 152-156 КК України та виявлено 129 з них особи похилого віку, відповідно», що за підрахунками складає близько 0,03% від загалу. Далі дисертантка наводить показники питомої ваги осіб похилого віку, що вчинили кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, яка склала: у 2013 р. – 0.30%; у 2014 р. – 0.31%; у 2015 р. – 0.26 %; у 2016 р. – 0.32 %; у 2017 р. – 0.24 %; у 2018 р. – 0.26 %; у 2019 р. – 0.34%; у 2020 р. – 0.35 %; у 2021 р. – 0.39 %; у 2022 р. – 0.32 %» (с.98 дис.). Бажано, щоби дисертантка пояснила яким чином нею розраховувались ці данні, оскільки в Єдиному звіті про кримінальні правопорушення Офісу генерального прокурора не міститься вказівок на кількість осіб похилого віку, які вчинили кримінальні правопорушення цього виду, а в Формі № 7 річна (звіт про склад засуджених), дані формуються по таким категоріям осіб як «50-65 років» та «старше 65 років»

4. *Зауваження щодо рівня узагальнення наукових здобутків.* Вважаю, що науковий рівень дослідження був значно вищий, або дисертантка більш ґрунтовно підійшла до узагальнення положень щодо детермінації та запобіжних заходів. Вважаю, що висновок дисертантки щодо особливостей детермінації кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості є надто загальним (бідність та маргіналізація осіб похилого віку, пенсійна нерівність, проблеми з працевлаштуванням серед літніх людей, надмірне дозвілля, руйнування поваги до літніх людей, вікова дискримінація), не структурованим, та таким, що не

надає чіткого уявлення про комплекс детермінант (причини та умов), їх ієрархію тощо. Це важливо, адже чітке встановлення детермінант кримінальних правопорушень, превалювання одних над іншими, активність тощо є запорукою планування та розробки ефективних заходів запобігання на різних рівнях.

Висновок про дисертаційну роботу. Вважаю, що дисертаційна робота здобувача ступеня доктора філософії **Маршалек Карини Олегівни** на тему **«Кримінологічна характеристика осіб геронтологічного віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості: детермінація і запобігання»** виконана на високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є закінченим науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має істотне значення для галузі знань 08 - Право. Дисертаційна робота за актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в п.6-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Здобувачка Маршалек Карина Олегівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 - Право, за спеціальністю 081 - Право.

Офіційний опонент:

завідувачка кафедри кримінального права,

процесу та криміналістики

Класичного приватного університету,

доктор юридичних наук, професор

Олена РЯБЧИНСЬКА

